

Wystawa fotograficzna „Sto lat zmian krajobrazu Pienin”

Photographic exhibition on the theme
“The changes in the Pieniny landscape over the last 100 years”

MACIEJ SZAJOWSKI

*Pieniński Park Narodowy, ul. Jagiellońska 107b, 34–450 Krościenko n.D.,
e-mail: mss@autograf.pl*

Abstract. The paper describes a temporary photographic exhibition displayed in the Pieniny National Park on the occasion of its 75th anniversary celebrations. The exhibition brought together a selection of 25 reproductions of post-cards, photographs, lithographs taken in the Pieniny region covering the period 1892–1961, as well as contemporary images of the same places specially taken for this exhibition. The authors focused on capturing changes seen in this beautiful setting across many years. While selecting the images for the exhibition, the authors used mainly aesthetic criteria, however, considered also the scale of landscape changes. The exhibits for display were chosen from a wide collection of several hundred items owned by the Pieniny National Park.

Keywords: exhibition, photography, Pieniny, landscape

WSTĘP

Wystawę otwarto w sali ekspozycji czasowych dyrekcji Pienińskiego Parku Narodowego w Krościenku n.D., podczas sesji naukowej, zorganizowanej z okazji 75-lecia jego powstania. Na panelach umieszczono 25 reprodukcji pocztówek, fotografii i litografii, wykonanych w Pieninach w latach 1892–1961 oraz ich współczesnych odpowiedników w postaci kolorowych zdjęć. Za podstawowe kryterium wyboru zdjęć na wystawę przyjęto względy estetyczne pienińskiego krajobrazu, którym na pewno kierowali się dawni fotografowie, oraz intensywność zmian, jakim uległ w ostatnich dziesięcioleciach.

Przygotowując materiał fotograficzny na wystawę wybrano kilkadziesiąt ujęć widoków,

utrwalonych na starych pocztówkach, heliografiach i fotografiach, gromadzonych przez lata w zbiorach Pienińskiego Parku Narodowego. Następnie odszukiwano miejsca, z których dawniej powstały dane ujęcia i wykonywano zdjęcie współczesne. W wielu przypadkach okazało się to niemożliwe ze względu na bardzo duże zmiany, jakim uległo otoczenie miejsca, z którego wykonywano zdjęcie. Również właściwości współczesnej optyki fotograficznej nie pozwalały na idealne odtworzenie starego kadru. Powiększone reprodukcje widoków sprzed lat oraz zdjęcia współczesne zestawiono obok siebie, dołączając nazwę miejsca, datę i technikę wykonania.

Problematykę zmian krajobrazowych, jakie dokonały się w Pieninach w ostatnich 100 latach, autor omówił na sesji naukowej w dniu

5 października 2007 r., której motto brzmiało: „Krajobraz – niedoceniona wartość”. Główne zagadnienia wystąpienia prezentowane są poniżej.

ZMIANY W KRAJOBRAZIE PIENIN

Trudno jednoznacznie ocenić, jakie zmiany spowodowane przez człowieka w jego otoczeniu są dla krajobrazu korzystne, a jakie nie. Innymi kryteriami posługuje się przyrodnik, dla którego krajobraz stanowi zestaw ekosystemów z całym bogactwem przyrodniczym, a innymi inżynier budownictwa, starający się architektonicznie wykorzystać przestrzeń, którą dysponuje. Zupełnie inne spojrzenie na krajobraz prezentuje stały mieszkaniec, dla którego jest on czymś swojskim i normalnym, do czego przywykł, a inne

wczasowicz, dla którego ten sam krajobraz jest fascynujący i piękny. Zdarza się jednak, że człowiek stale odwiedzający góry, który jest czuły na punkcie przyrody, kultury lub estetyki, zauważy w krajobrazie szereg mankamentów, przyjmując mniej lub bardziej krytyczną postawę.

Ze względu na stopień przekształceń, jakich dokonuje człowiek w krajobrazie, można wyróżnić cztery jego typy:

- **krajobraz pierwotny** – bez przekształceń, którego wszystkie elementy są dziełem natury; dziś w Polsce praktycznie nie występuje
- **krajobraz naturalny** – przekształcony przez człowieka w niewielkim stopniu, w którym zdecydowanie dominują elementy będące tworem natury, a wprowadzone zmiany nie wpływają w istotny sposób na wygląd terenu i funkcjonowanie ekosystemów,

Fot. 1. Widok z wieży zamku niedzickiego na dolinę Dunajca w kierunku Czorsztyna. Komputerowe sklejenie starego i nowego zdjęcia. (Fot. M. Szajowski)

View towards the Dunajec valley and Czorsztyń from Niedzica castle tower. Historical and contemporary images were merged using a computer technique. (Phot. M. Szajowski)

- **krajobraz kulturowy** – tu dominują elementy wprowadzone przez człowieka, ale jest wśród nich sporo elementów naturalnych, dzięki czemu powstaje harmonijna całość i mozaika przenikających się ekosystemów naturalnych (woda, las, skały) i utworzonych przez człowieka (pole, łąka, tereny zabudowane),

- **krajobraz zdewastowany** – powstający pod wpływem działalności człowieka, w którym zniszczono wszystkie elementy naturalne.

W Pieninach, na zdecydowanie większej części przestrzeni, dominuje krajobraz kulturowy. Jedynie na niewielkim obszarze zachowały się fragmenty krajobrazu naturalnego, którego przykładem jest Przełom Dunajca czy Wąwóz Homole w Małych Pieninach.

PRZEGLĄD WYBRANYCH KRAJOBRAZÓW

Poniżej zaprezentowano kilka przykładów pienińskiego krajobrazu, jak wyglądał kiedyś i jakim zmianom uległ na przestrzeni ostatnich stu lat.

Komputerowe sklejenie obrazu wzmaga efekt przekształcenia krajobrazu poprzez zalanie doliny Dunajca wodami Zbiornika Czorsztyńskiego (Fot. 1).

Wybudowanie kładki przez Dunajec zwiększyło atrakcyjność turystyczną Sromowiec Niżnych i Czerwonego Klasztoru, niemniej konstrukcja kładki i jej rozmiary trwale zeszpeciły pejzaż obu wsi (Fot. 2).

Zaniechanie uprawy ziemi na wielu polach w okolicy Leśnicy doprowadziło do spontanicznego powrotu lasu, również w miejsce, z którego wykonano zdjęcie w latach 30. XX w. (stąd wyraźne przesunięcie kadru na zdjęciu współczesnym). Wzrost lesistości wiąże się również z objęciem Holicy, Bystrzyka i ujścia Leśnickiego Potoku ochroną bierną w słowackim parku narodowym (PIENAP) (Fot. 3).

Zdecydowanie większe niż w XIX w. zadrzewienie terenu uniemożliwiło wykonanie zdjęcia z mostu na potoku Lipnik, co spowodowało przesunięcie kadru. Dawny gościniec zastąpiono drogą asfaltową i parkingiem. Budynek Czerwonego Klasztoru obecnie jest niewidoczny ze względu na rozmiary otaczających go drzew. Stoki Klasztornej Górki i widoczne w tle Trzy Korony, ze

względu na objęcie terenu ochroną bierną, są dziś zdecydowanie bardziej zalesione. Na starym zdjęciu wyraźnie zaznacza się Klasztorna Górka, którą porasta przerzedzona las iglasty; na zdjęciu współczesnym dominuje las bukowy (Fot. 4).

Niegdyś niezwykle bogaty krajobraz Przełomu Czorsztyńskiego zniknął częściowo zalany wodami zbiornika. Więcej szczegółów w krajobrazie dostrzec można jedynie na odległym, drugim planie. Tam też widoczna chaotyczna, coraz wyżej wspinająca się na stoki, mocno rozproszona zabudowa wsi Kluszkowce, Mizerna i Maniowy, przeniesiona z doliny Dunajca na stoki Gorców (Fot. 5).

Zdjęcie wykonano z tarasu widokowego na zamek Czorsztyń. Wybudowanie zapory i spiętrzenie wód Dunajca spowodowało zalanie jednego z bardziej malowniczych fragmentów doliny Dunajca – Przełomu Czorsztyńskiego. Tym samym zniszczeniu uległ niezwykle cenny fragment krajobrazu kulturowego z mozaiką pól, łąk, lasów i terenów zabudowanych. Zamek Dunajec w Niedzicy, wzniesiony na wysokim i stromym wzgórzu, naturalnie zabezpieczony od północy rzeką, dziś przez zalanie doliny stał się budowlą pozbawioną swojego historycznego i kulturowego kontekstu. Na współczesnym zdjęciu zaznacza się pozioma linia zapory, wyraźnie kontrastująca z otaczającymi ją łagodnymi wzniesieniami Pienin i Magury Spiskiej. Dominującym elementem kadru staje się gęstniejąca zabudowa miejscowości Niedzica Zamek (Fot. 6).

Zaniechanie wycinki lasów, w wyniku objęcia przełomu Dunajca ochroną bierną, spowodowało wtórną sukcesję leśną na obszary wcześniej intensywnie eksploatowane przez człowieka (Fot. 7).

Jedno z nielicznych miejsc w Pieninach – tzw. „zerwany Most” – ze względu na stosunkowo niewielkie przekształcenia, jakim uległ krajobraz, udało się wykonać zdjęcie dokładnie z tej samej perspektywy. Na współczesnym zdjęciu brak sylwetki mostu, zniszczonego podczas powodzi w 1934 r. Widoczna na starej fotografii ścieżka, wiodąca brzegiem Dunajca do Krasu, obecnie została podniesiona, utwardzona i zamieniona w drogę. Uwagę zwraca zdecydowanie większa lesistość zarówno po lewej stronie rzeki (park

a

b

Fot. 2. Na Dunajcu w Sromowcach Niżnych: a – widokówka z roku 1955, PTTK Jasło, fot. W. Werner, b – widok współczesny; na pierwszym planie kładka pieszo-rowerowa. (Fot. M. Szajowski)

On the Dunajec river in Sromowce Niżne: a – a postcard dating back to 1955, PTTK Jasło, photograph by W. Werner, b – contemporary view; cycle and foot bridge visible in the foreground. (Phot. M. Szajowski)

Fot. 3. Dolina Leśnickiego Potoku: a – widokówka z lat 30. XX w., Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich, Kraków, b – widok współczesny. (Fot. M. Szajowski)

The Leśnicki stream valley: a – a postcard dating back to the 30^s of 20th century, The Publishing House of Art Gallery of Polish Artists, Cracow, b – contemporary view. (Phot. M. Szajowski)

Fot. 4. Dolina potoku Lipnik w Czerwonym Klasztorze: a – heliografiura R. Paulussena (Wiedeń) na podstawie fotografii Awita Schuberta z roku 1892, b – potok Lipnik współcześnie. (Fot. M. Szajowski)

The Lipnik stream valley in Czerwony Klasztor: a – R. Paulussen's heliography made on the basis of the photograph taken by Awit Schubert in 1892, b – the Lipnik stream nowadays. (Phot. M. Szajowski)

Fot. 5. Panorama z wieży zamku niedzickiego na dolinę Dunajca: a – widokówka z roku 1961, wyd. PTTK Jasło, fot. L. Świącki, b – panorama współczesna. (Fot. M. Szajowski)

Panorama towards the Dunajec valley from the Niedzica castle tower: a – a postcard dating back to 1961, publisher PTTK Jasło, photograph taken by L. Świącki, b – contemporary panorama. (Phot. M. Szajowski)

Fot. 6. Dolina Dunajca między Czorsztynem a Niedzicą: a – zdjęcie z teki „Pieniny”, cykl „Regiony Polski”, Wydawnictwo Oświatowe, Warszawa 1961, fot. Z. Gamski, b – widok współczesny. (Fot. M. Szajowski)

The Dunajec valley on the section between Czorsztyn and Niedzica: a – photograph from “Pieniny” portfolio, “Regions of Poland” series, Education Publishing House, Warsaw 1961, photograph by Z. Gamski, b – contemporary view. (Phot. M. Szajowski)

Fot. 7. W przełomie Dunajca: a – heliografiura R. Paulussena (Wiedeń), na podst. fotografii Awita Szuberta z 1892 r., b – widok współczesny. (Fot. M. Szajowski)

In the Dunajec river valley: a – R. Paulussen's heliography made on the basis of the photograph taken by Awit Schubert in 1892, b – contemporary view. (Phot. M. Szajowski)

Fot. 8. Kryty most między Krościenką a Szczawnicą: a – widokówka z przełomu XIX i XX w., nakładem B. Kleinmana w Krościenku, b – miejsce nazywane współcześnie „Zerwanym Mostem”. (Fot. M. Szajowski)
 Roofed bridge connecting Szczawnica and Krościenko n.D.: a – a postcard dating back to the turn of the 19th and 20th centuries, under the imprint of B. Kleinman, Krościenko n.D., b – a place called nowadays “Zerwany Most” (“Washed Away Bridge”). (Phot. M. Szajowski)

Fot. 9. Panorama Krościenka z ulicy Trzech Koron: a – widokówka z 1925 roku, nakładem Kółka Rolniczego w Krościenku, b – panorama Krościenka współcześnie. (Fot. M. Szajowski)

The view from Trzy Korony Street towards Krościenko n.D.: a – a postcard from 1925, under the imprint of Farmers' Association in Krościenko n.D., b – contemporary view of Krościenko n.D. (Phot. M. Szajowski)

Fot. 10. Polana Bukowinki nad Jaworkami w Małych Pieninach: a – widokówka z lat 30. XX w., Wydawnictwo Polonia, Kraków, b – współczesny widok polany. (Fot. M. Szajowski)

Bukowinki glade above Jaworki village in the Small Pieniny range: a – a postcard dating back to the 30^s of the 20th century, Polonia Publishing House, Kraków, b – contemporary view of the glade. (Phot. M. Szajowski)

narodowy), jak i po prawej na wzgórzach Beskidu Sądeckiego okalających Krościenko. Widoczne są również współczesne zabudowania Krościenka wspinające się po stoku, których w przyszłości zapewne będzie przybywać (Fot. 8).

Gęsta zabudowa Krościenka, obejmująca swym zasięgiem również stoki Beskidu Sądeckiego (osiedle Zawodzie). W krajobrazie miasteczka i całej doliny dominuje niezgrabna, kanciasta bryła nowego kościoła. Znacznie większa niż przed wojną lesistość okolicznych wzgórz pozytywnie wpływa na wkomponowanie zabudowy w krajobraz doliny (Fot. 9).

„Potworek” architektoniczny – punkt gastronomiczny; niezgrabny, nieproporcjonalny budynek wzniesiony wbrew wszelkim zasadom na wzniesieniu i w otwartej przestrzeni. Jego bezstylowość jest całkowitym zaprzeczeniem zasad regionalizmu w architekturze. Dzięki niekorzystnej lokalizacji, zeszpeceniu uległ rozległy fragment panoramy Małych Pienin w kierunku rezerwatu „Zaskalskie” i Przełęczy Rozdziela oraz cała panorama Pasma Radziejowej. Na drugim planie widać zdecydowanie większe zalesienie stoków w Małych Pieninach, niż 80 lat temu (Fot. 10).

